

LATZKÓ ANDOR

Az indulás

A háború második évében történt, ősztön, az erdő borította dombok spanyolfalával körbekerített, álom-szuszek osztrák városka kórházának kertjében.

Szünet nélkül, éjjel-nappal füttyültek a gőzmozdonyok, dübörögtek a vonatszerelvények telezsúfolva pántlikás, nótázó legényekkel, púposra rakott szénával, bőgő vágómarhával, lőszerrel. Gondosan lezárt kocikkal és sietősen futottak ki, mintha állandó késésben volnának, és ráérős döcögéssel gurultak vissza, csikorogva, vérző keresztel megjelölve az oldalukon. Harsány gorombasággal csörtetett a Düh keresztül a városkán, de nem tudta megbontani a nyugalmat; mintha a világosra színezett, ódonan cikornyás homlokzatú otthonok csendes és okos maradisággal összebeszéltek volna: tartózkodásukat megőrzik, és nem vesznek tudomást semmiféle lármáról, felfordulásról.

A kertek mélyén kisgyerekek játszottak az évszázados gesztenyefák rozsdabarna, megpöndörült leveivel, a boltok ajtaja előtt asszonyok tereferéltek ráérősen, az apró utcácskák pislogó ablakaiban tarka fejkendős leányok dörgölték az üveget csillogóra múlhatatlan alapossággal. Kórház-zászló lengett sok épületen, mindenféle táblák, plakátok és szórólapok tűzdelték tele a városka arcát, itt, alig ötven kilométernyire a fronttól a torkolattüzek fénye színpadi világításként ragyogott derült éjszakákon a láthatáron, a béke mégis zavartalannak látszott. Ha csak lélegzetvételnyi szünetre is, de a túlkölkő gépkocsik és zörgő szekerek áradata elapadt, a vasúti hídon nem csattogott vonat, kardcsörtetés és trombitaszó nem harsogott, a kicsiny fészek máris visszavedett jólelkű, jámbor vidéki önmagává, hogy aztán lemondón, gyorsan maga elé kapja a nem neki kitalált, ügyetlen katonamaszkot, hiszen az egyik utcasarkon veszett sietséggel vezérkari autó kanyarodott be.

Ágyúk fojtott dörmögése hallatszott, mintha a föld mélyén hatalmas szelindek kuporogna, s megmorogná az ingerkedő felszínt. Idáig szüremlett a nagy morszarak tompa ugatása, s ahogy a betegszobából érkező köhögőroham riasztja a vörösre sírt szemű virrasztót, az alacsony házsorok is összerezzennek, és zavarodottan néztek az utca két oldaláról egymás szemébe, ahányszor a mellkasfojtogató, tüdőbeteg görcs lidérc-

nyomásosan megrázkódtatta a földet. Éjjel a kinti lámpavilág fénye suhanó árnyakat vetett a nagyobb épületekben üggyel-bajjal egymás mellé préselt ágyak fölé, a nyitott ablakokon innen kiáramló minden hang, jajkiáltás és nyöszörgés vad vádként perelt a háborúval, amely ott, elöl, a dombokon túl mint aprító gép hajigálja maga mögé a véres hússzemétté tépett testeket.

A városka terein a kovácsoltvas kutak mégis tovább csobogtak, méla egykedvűséggel csevegve ifjúkorukról, amikor még a népeknek igényük és idejük volt előkelően kacskaringós vonalak aprólékos tervezésére és kikalapálására, a háború pedig fejedelmek és kalandorok érdeklődési körébe tartozó ügy volt csupán. Minden cirádából, minden hajlatból mese áradt, jólétről és békéről suttogva, a megelevenült kedélyes csacsogás járt-kelt ezeken az utcácskákon halk léptekkel, és a vén gesztenyefák jóváhagyóan bólgattak rá, széles ujjai árnyékával finoman simítva végig a homlokzatokat. A repedezett, kopottas falak oly töménységgel és kitartással lehelték a múltat, hogy aki közéjük tévedt, a csobogó-suttogó békemese elhessentette fülkagylójától az ágyúdörgést, a forró fekhelyükbe odatapadt, sápadt sebesültek megnyugodtak, a ringó hordágyon cipeltek elfelejtették a poklot, és még a súlyosabb sérültek is, akiket gyorsmenetelésben vittek, megenyhültek pár percre, mintha a békével, tulajdon fegyvertelen énjükkel szembeültek volna az oszlopos, virágladás erkélyek alatt.

Úgy közlekedett itt a háború, mint a hegyekből észak felől leomló folyó: fékevesztett sietséggel érkezett, toporzékolva tajtékot vetett mindes egyes gátacsán és apró kavicsra, az alsó városszélen mégis elérzékenyülve búcsúzott, megszelídult és gyöngéden csobogva, lábujjhegyen osonva, elszongulva a sok szép álomtól, amely hullott rá, s amelynek tükkörképe lehetett. A rétre már ilyen bágyadtan és elterülve lépett ki, ívet vont a helyőrségi kórház köré, mely úgy érezhette a széles platánok árnyékában, hogy szigeten áll. Három oldalról vegyítette a folyam mormolását a levelek zörgésébe, és a kétfajta neszt a kert alkonyati altatódallá fonta, muzsikává mindenféle megnyúzottak, csizmadiák, bádgosok, parasztok, szolgák és írnofélék számára, akiknek itt rendben, szabályzat szerint kellett szenvedniük halálig, amikor fegyversortűz mellett földbe kerülnek.

Épp takarodót fújtak, a nagy fasor mentén őrség járt körbe, az árnyékból előpiszkált három lemaradót, és az épület felé terelte.

– Tán tisztok vagytok, vagy mi?! – zsörtölődött kedélyesen a parancsnok, nagydarab, őszes halántékú, népfelkelő káplár. – Legénységi állománynak kilenckor ágyban a helye! – zsémbelt, de csak a mihez-tartás végett. – No! Mentek, vagy sem...? – Már-már hozzáfűzte, „vagy egyik-másik tipegőnek megtol-dom a lábát!”, persze csak megszokásból, de utolsó pillanatban elharapta a mondatot, olyan képet vágva, mint a cigányútra tévedt volna valami a gigáján. Mert a bejárat felé araszolóknak bizonyosan nem lett volna kifogásuk a toldás ellen. Hármójuknak összesen két lába és hat mankója volt. Mintha egy színházrende-ző gondos, arányosságokra ügyelő keze komponálta volna össze az élőképet. Elöl bicegett egy ember, aki-nek csak a jobb lába maradt meg, hátul a másik, az ellenképe, aki megmaradt balján szökdécselt, közé-pen pedig, két mankón, mint gólyalábakon, nyomo-rult testmaradvány hintázott, üres nadrágszáraival a mellére gombostűzve. Az egész ember akkorka volt, rövid törzsével, hogy elférhetett volna egy böl-csőkosárban.

A káplár merev nyakkal és ökölbe szorult kézzel bámult az engedelmesen vonuló csoport után, mor-gott valamit, ami korántsem hangzott hazafiasan, és odapökött, hegyesen, a fogai közül az avarba. Sarkon fordult, elindult, amikor a kert másik végéből, a tiszti szárny felől hangos hahota csendült. Megállt kövül-ten, válla közé kapott fejjel, mint akit nyakszirten vágta, és leplezetlen gyűlölet suhant át széles pa-raszarcán. Köpött még egyet, csak a maga megnyug-tatására, nekilódult, és feszesen tisztelegve lépdelt el a társaság előtt.

Az urak hanyagul visszaintettek. Mélyen elmerül-ve lebegtek a kellemes érzetben, amelyet a városka árasztott, s most a négyzetté összetolt padokon be-szélgettek a kert kis tisztásán – értekeztek a hábo-rúról, s nevettek, mint a felszabadult gyerekek, akik a vizsga előtti szorongásaikat tárgyalják élénken, túl-esve már az egészen. Mindegyikük megtette a kö-telességét, megkapta, ami neki jár, és most a sebe fedezékében, felmentve minden alól várakozott gond-talanul a felépülésre, leginkább pedig a szabadság-ra, amikor hazatérhet, megünneplik, és legalább két hetet számozatlanul és egyenruha nélkül tölthet.

Leghangosabban a fiatal hadnagy nevetett, akit a többiek csak Muzulmánának hívtak, jellegzetes sap-kája miatt, amely egysége, a bosnyák ezred szabvá-nyos egyenruhájához tartozott. Lezuhanó hüvely tör-te szét a lábát több helyen, a zúzott testrész lécek

közé téve gipszben feküdt, a tulajdonosa pedig kímél-ve, nagy gonddal kezelte, mankóira támaszkodva úgy hordozta, miként rábízott kényes és becses tárgyat.

Muzulmánal szemközt két úr ült, a kapitány – az egyetlen hivatásos tiszt a társaságban –, keresztvá-gással a jobb karján, és a tüzértiszt, civilben filozófiai magántanár – persze, őt röviden csak Filozófusnak nevezték –, gránátszilánk okozta forradó sebbel a fel-sőajkán. Ők hárman és a két hölgy, akik külön, a fal-hoz tolt padon helyezkedtek el, vitték a szót, mert a negyedik tiszt, népfelkelő hadnagy, civilben jó nevű operaszerző, ritkuló hajjal, magába révedten és néha meg-megvonagló végtagokkal gubbasztott csak a helyén, nem vett részt semmiben. Pár napja, súlyos idegsokkal szállították be, és tekintetében ott tük-röződött még az iszonyat, amelyet a Doberdó-fenn-síkon átélt. Komoran magába mélyedt, nem érdek-elte, hogy ágyba fektetik, kertbe ültetik, vagy bármi egyebet csinálnak vele... Mintha a többi embertől fal választaná el, nem reagált semmire, feltűnően szép szöke feleségének váratlan felbukkanása sem tudta állapotából kiragadni, pillanatra sem. Állát a mellére ejtette, így tűrte a suttogó, becéző szavakat, aztán mintha görcs kapná el – legelső reakcióként a kül-világra –, iszonyodva odébb húzódott, amikor az asszony ujjai, végtelen szeretettel, aggódón hozzá-értek a reszkető kézfejéhez.

Lassú könnyecseppek gördültek végig a nő gyen-gédségre éhes orcáin. Szívósan küzdötte át magát tá-volságon, lezárt területeken egészen a hadszíntérhez tartozó kórházig, és most, célhoz érve, férjét életben és épségben találva, hirtelen ellenállásba ütközött, nem várt, rejtélyes akadályba, amelyen nem tudta át-rimánkodni magát. Tanácstalan kínban leste a férfit, gyötörte az agyát, de nem tudott magyarázatot lelni az elutasító, áradó indulatra. A szeme kétségbeeset-ten tapogatott a homályban, a két keze újra és újra előrenyúlt, megtette ugyanazt az utat, hogy aztán perzselten visszaránduljon.

A legkegyetlenebb mégis az volt, hogy nem jajdul-hatott fel, és nem téphette ki férjéből a titkot, amelyet az közéjük ékelt. A helyzet is kínozza, boldog vi-szontlátás örömét kellett volna játszania, és részt ven-nie a többiekkel a felhőtlen csevegésben, amelybe kérdésekkel minduntalan belevonni igyekeztek. Felel-getett, ahogy tudott, és tűrte a mellette ülő nő viho-gását. Persze annak könnyű volt! Az urát biztonság-ban tudta, parancsnoki beosztásban, mélyen a front mögött, s gyermektelen életének unalma hajtotta

csak ide, a kórház mozgalmas közegébe! Este hét óta összepakolva, útra készen, kalapban és kabátban ült a padon, újra és újra hagyta magát rávenni, hogy maradjon még, jobbra-balra forgott, vidáman tréfálkozott, mintha már el is felejtette volna mindazt a szenvedést, amit napközben a házban, amelynek most a hátát nekiveti, látott. A bús asszonyka nagyot lélegzett, amikor végre annyira rájuk sötétedett, hogy fel-tűnés nélkül odébb húzódhatott a fecsegő mellől.

Felháborító locsogása és nagyképűsködése dacára, mellyel „ápolónői kötelességeiről” handabandázott, az őrnagynét mégis áthatotta valami, ami tudtán kívül önmaga fölé emelte. Az anyai ösztön sodrása, ami minden asszonyt és nőt elkap, amikor eljön a férfiak válságos órája. Kiknek körében most szóáradatban fürdött, a három férfit, sok más nőhöz hasonlóan, látta vérben és tehetetlen kínban vergődve. Kacérkodását áthatotta az öröm, ami a felnövő csibéit eleresztő, felszabaduló tyúké – amióta a férfiak kúsva-mászva, éhezve kihordják a saját halálukat, mint asszony a gyermekét, amióta tűrés és várakozás, tétlen belenyugvás a gyötrelmekbe már a férfiak sajátja lett, mintha a két nem helyet cserélt volna, az asszonyok lettek erősek és függetlenek, a férfiak pedig kiszolgáltatottak... És felparázslík a nők anyáskodásának új szenvedélye.

A szőke asszony, ki még csak most érkezett onnan, ahol a háború távoli, felfoghatatlan történés csupán, és aki pusztán az ő egyetlen emberére gondolt, szenvedett a nemek közötti határokat kínok és halál árnyékában elmosó, terjengő bizalmaskodástól. A többiek otthonosan, a háború sajátos nyelvén beszéltek, amely a férfiakban kibontakozó, nyersséget ellensúlyozó gyengédségből, vad életmohóságból, hidegvérűségből, és a nőkből előtörő, kegyetlenségnek tet-sző hisztériás kíváncsiság keverékéből született.

Muzulmán és Kapitány éppen Filozófuson csipkélődtek, fitymálták a szőrszálhasogató, szavakkal játszadozó naplopókat, és gyerekesen vidultak amaz zavart mosolyán. Az őrnagyné, nőies kompenzációval, a széplelkű Filozófus védelmére kelt, szeme azonban a hetyke, de erőteljes szurkálásokat eregető párosan villogott kedvtelve.

– Jaj, ne bántsák már szegény főhadnagy urat – tompított turbékoló nevetéssel az asszony –, hiszen igaz van! A háború undorító! Ugyan, hiszen csak ugratják önt! – fordult a megtámadott felé.

Filozófus csak mosolygott és hallgatott. Muzulmán halkán összecsikordította a fogait, ahogy fehéren ra-

gyogó lábszárát kényelmesebb helyzetbe hozta a padon. Aztán felkacagott:

– Filozófus? Nem tud a háborúról semmit, őrnagyné asszony! Hiszen tüzér! Háborút, kérem szépen, csakis a gyalogság visel, mert lássuk be, kedves asszonyom, hogy...

– Az én nevem itt Engelberta nővér – szakította félbe az asszony, és az arca egy pillanatra majdnem zordonná vált.

– Pardon, Engelberta nővér! Szóval, tüzérség meg gyalogság olyasmi, viszonyulásban, mint a férj és a feleség. Nekünk, gyalogosoknak kell kihordanunk, világra hoznunk a gyermeket, ahogy kikínlódjuk a harcban is a győzelmet! A tüzérnek csak az élvezet jut, miként a szerelmi nemzésben a férfinak... Büszkén előroboghat, amikor az újszülöttet már lemosták, és túl van a keresztelőn! Fogadja a gratulációkat! Ugye, hogy így van, Kapitány uram?

Kapitány teli szájjal helyeselt. Tömören összefoglalt véleménye szerint a szocialista és pacifista képviselők, akik a hadseregnek a büdzséből nem szavaztak meg elég pénzt, csak szószaporító okoskodók, és ugyanabba a könyvmoly fejezetbe valók, mint a Filozófus.

– Úgy ám – krákgotta tönkreordított hangján –, a tüzérséget épp ilyeneknek találták ki! Fönn lapul a hegyekben, és csak kipillong néha, hogy mi zajlik lenn a messziségben. Nem csinál semmit... Legfeljebb ráló a saját embereire! A digókkal még csak csak elbántunk, no de töletek, orvgyilkosoktól a hátunkban, mindig cudarul cidrizünk! De most már hagyjuk... Ha még egyszer valaki a háborút emlegeti, aludni megyek! Végre valahára itt ülünk két bájos hölgy társaságában, hosszú idő óta először nem borostás arcokat kell bámulnunk, erre ti megint az átkozott lövöldözést... Édes Istenem, amikor a kórházvonaton odalépett hozzám az első szőke kislány, kontyos fején a fehér főkötővel, én csak néztem, néztem... Legszívesebben kézen fogtam volna, és elvezettem volna, nem is tudom, hová... Szavamra, őrnagyné asszony, arra a kis puffogatásra idővel még rá is un az ember, a ruha alá beköltöző háziállatkák már kellemetlenebbek, no de a kedves nőszemélyek teljes hiánya, na az a legfájdalmasabb...! Öt hónapig semmi, csak férfiarc, csak férfiszó, aztán az ember fülét egyszer megüti egy édes, csilingelő női hangocska! Ez a legszebb! Ezért már érdemes háborúba menni!

Muzulmán frissen borotvált, fiatal arca elfintorodott.

– A legszebb...? Nem is tudom... Ne haragudj, Kapitány uram, de őszinte leszek... Amikor megfürösztetek, aztán friss kötéssel be a tiszta, fehér, feldunyházott ropogós ágyba... tudva, hogy most békén maradsz néhány hétig... Ez olyan... Olyan érzés, hogy... Nem, ezt nem lehet összehasonlítani semmivel! Persze, hölgyeket látni, az is nagyon szép.

Filozófus húsos, kerek epikuroszi feje oldalra bilent, majdnem egészen a vállára, és apró szemébe nedves fény szökött. Odafürkészett, ahol a sötétből elvillanó folt az őrnagynét sejtette, és éneklős hangon, mintha mesét mondana, rákezdett:

– A leggyönyörűbb, ahogy én tudom, a csend. Fenn, a hegyek ölelésében minden lövés, dörrenés ötször ide-oda csapódik, mintha labdázna a hanggal a bércek, aztán hirtelen vége, nincs több süvöltés, nincs jajgatás, csak a hatalmas csend, amit úgy hallgathatsz, mint egy zenedarabot... Az első éjszakákat ülve virrasztottam át, áhítással fülvélve, ahogy messziről szüremelő melódiát próbál elkapni az ember. Talán még sírtam is kicsit, oly jólesett hallgatni, hogy már semmit se hallani!

Kapitány elpöckölte a cigarettáját, amely izzó fejű üstökösként széles ívet húzott az éjszakába, aztán tenyerével a combjára csapott.

– Brávó! – kurjantott. – Tetszik érteni? „Hallgatni, hogy már semmit se hallani!” Látja, kérem, őrnagyné asszony, ezt hívják filozófiának! No, várjunk csak... Mondok én cifrábbat is, ide süssön mindenki... Nem hallani, amit hallani! Ugye, jó?! Különösen akkor, amikor zagyvaság csobog a fülünkbe...

Nevettek, és a kigúnyolt jóra valóan velük mosolygott. Annyira átította a béke, hogy Kapitány tréfás szurkapiszkáit egyszerűen leperegtek róla, miként minden, ami a béke édességét, a néhány nap szépségét, ami a visszavezénylésig hátravan, összerondíthatná. Élvezte a lassúdad időt, kéjesen, hunyt szemmel zsongulva, gyermek módjára, aki megmerítkezik minden pillanatban, mielőtt a sötét szobába kell lépnie.

A fehér folt előrebillent.

– Arról, hogy mi a legszebb, a vélemények tehát megoszlanak – törte meg a csendet az őrnagyné, és jól hallhatóan felgyorsult a légzése –, arról azonban, hogy mi volt a legborzalmasabb, még semmit sem szóltak! Sokan vallják, hogy a pergőtűz a legiszonyatosabb, hallottam azt is, hogy nem bírják elfelejteni az első embert, akit elesni láttak... De mit mond például ön?

Filozófusnak, akire a kérdés szegeződött, meggyűrődött az arca. Nem, ez a téma nem passzolt a programjába. Kereste a kitérő választ, amikor hörgő, arti-

kulálatlan üvöltés rezzentette össze, de nemcsak őt, az egész társaságot. A sötétben már el is feledkeztek a népfelkelő tisztról és a feleségéről, és most riadt pillantásokat váltottak, mert az összecsuclott báb, hamvadt szemű támoalgó roncs, akinek szavát sem hallották eddig, magas fejhangon hadarni kezdett.

– Borzasztó?! Az indulás... Csak az a borzasztó! Mész... És hagynak... Engednek... Ez a borzasztó!

Szavai fagyos, fojtogató csendbe zuhantak, még Muzulmán mindig derűs arca is kínos zavarba dermedt. Annyira váratlan volt, és annyira felfoghatatlanul hangzott az egész, ám mégis... A hang reszketegsége, elfojtott zokogásról árulkodó bugyborékolása torokon ragadott mindenkit, és riadóztatta az érverést.

Az őrnagyné talpra ugrott. Szemtanúja volt, amikor a férfit hordágyra szíjazva néhány napja idehozták, kénytelenek voltak így szállítani, mert ide-oda hánykolódott. Valami csúnya dolog – így mondták a hordárok – félig esztét vette szegény flótásnak, és az őrnagynén most végigömlött a pánik, hogy a férfi örjöngeni kezd. Megcsípte Kapitány karját, majd mesterkélt kapkodással a másik nőhöz fordult.

– Szent isten! Az utolsó kocsi... Már csönget! Hamar, nagyságos asszony, hamar, szaladjunk!

Mindenki felkászálódott, az őrnagyné erőszakosan beakasztotta karját a másik asszonyéba, és rángatta.

– Ha lemaradunk a villamosról, egy órát gyalogolhatunk a városig!

A másik nő remegő tanácstalansággal, tétován hajolt a férjéhez, hogy búcsút vegyen tőle. Világosan érezte, hogy a férfi kifakadása neki szólt, hogy végtelen keserű szemrehányás van benne, melyet azonban nem tud hová tenni. Érzekelte, hogy az ajka érintésétől visszahököl, összerезzen, és a gondolattól, hogy egy hosszú és rideg éjszakának néz elébe az elhanyagolt fogadószobában ezzel a sötét kétséggel, elsírta magát. Az őrnagyné elvonszolta onnan, kényszerítette, hogy fusson, és csak akkor engedte el a karját, amikor a kapuórség előtt elhaladva kiérték az útra.

Az urak hosszan néztek utánuk, még egyszer látták felbukkanni a két alakot az utcai lámpás fénykörében, aztán hallották a villamos csörömpölését. Muzulmán keze ügyébe igazította a mankóit, aztán látványosan Filozófusra kacsintott, és ásitözva bejelentette, hogy ideje lefeküdni. Kapitány kíváncsian nézett le a betegre, megszánta, és arra gondolt, örömet szerez szegény nyomorultnak. Megveregette a vállát, és cimborázó modorban megszólalt:

– Fess nőcskéd van, pajtikám! Gratulálok!

Borbás Tibor: Ady Lédával (1978, Dunaujváros, fotó: Dr. Pinczés Sándor – Köztérkép)

A következő pillanatban ijedten hökkent hátra. A rongykupac, amely összetöppedve hevert a padon, mintha rugó lökné, felpattant, és fölé magasodva tájékozott.

– Fess nőcske? Az, az! Vitéz menyecske! – Ömlött a szó a vonagló ajkokról, olyan gyűlölettel, hogy habot vert. – Könnye se pottyant a bevagonírozásnál! Fess volt mind, amikor elindítottak minket! Dill felesége, ő is! Katonás asszonyka! Rózsát vetett utána a vagonba, ez volt a búcsú, búcsú a kéthónapos feleségtől! – Ökölbe szorított kezét vigyorgó, vizes arca elé emelte. Nem lehetett eldönteni, hogy az erőlködés izzadságától, vagy könnyektől nedves. – Vörös rózsza, ó, be szép, és a csengő kiáltás hozzá, „a viszontlátásra!” Kiváló honleányok kiáltoznak így, csak a legkiválóbbak! Az ezredesünk szalutálva gratulált Dillnek a felesége példamutató viselkedéséért! Olyan katonásan viselkedett, mintha hadgyakorlatra indultunk volna...! Érted?!

A hadnagy megtántorodott, ezért szétvetette a lábát, széles terpeszbe, megkapaszkodott Kapitány vállában, zavaros, de várakozással teli tekintetét pedig a szemébe mélyesztette.

– Tudod, mi lett Dillel? Én ott voltam. Te tudod, mi lett vele?

Kapitány nem tudta, mi tévő legyen, mit mondjon, és gyámoltalanul pislogott a többiekre.

– Ej, hagyd el... Ne izgasd fel magad! Inkább menjünk... – hebegte jobb híján.

Lehetetlenül magas, mekegő hangú, de mégis dialittas rikoltás volt a válasz.

– Nem tudod? Tényleg nem tudod, mi lett Dillel? Éppen így álltunk, ahogy most mi, ketten, amikor a zubbonyába nyúlt, és fényképet vett elő... A felesége küldte magáról! A bátor, mindenre elszánt menyecske... Mert el voltak szánva mindannyian, mindenre! Amint így álldogálunk, bevág egy huszonnyolcas, de jó messzire, kétszáz lépésnyire is tőlünk, oda se hederítettünk, aztán egyszer csak röplüni látok valami sötétet, és Dill elvágódik... Kezében a fess felesége képével! A fejében pedig egy csizma, lábszárral! Belefűrödött a fejébe egy csizma, benne egy tréncatona lábával, amit a huszonnyolcas tépett le egészen messze, és hajított oda!

Pillanatra abba hagyta, és Kapitányra meredt szörnyű elégedettséggel. Aztán újra bugyogtak a szavai a gyűlölet feszességével, de néha elcsukló nyögésekkel.

– Meg se pisszent szegény Dill, koponyájában a sarkantyús csizmával... Igazi cudar sarkantyú, akkora, mint egy ötkoronás! Épp csak a szeme fordult el, búbánatosan sandított a felesége képére... Ilyet meg tudott engedni?! Ilyet? Ilyet, bizony, barátocskáim...! Négyen gyürkőztünk már a végén, mire a csizmát nagy nehezen ki tudtuk belőle szedni, négyen! Forgatni kellett a fejében ügyesen, aztán hopp, kirántani, akkor végre az agyának egy darabkájával kijött, jött vele az agy, mint a gyökér, mint egy szürke, döglött polip a sarkantyún...

– Hallgass már, te! – üvöltött elborulva Kapitány, kitépte vállát a keze alól, és szitkozódva berobogott a házba. Filozófus és Muzulmán irigykedve néztek utána. Mentek volna ők is, de ezt a szerencsétlent mégse hagyhatták itt hátra, magára... A hadnagy, amikor Kapitány, mint egy eleven mankó, kiszaladt a tenyere alól, elcsigázottan rogyott vissza a padra, elpáholt gyerekként nyöszörgött, tenyerébe temetve az arcát. Mikor azonban Filozófus megérintette a vállat, hogy szép szóval a bemenésre rábírja, csaholó, csúf nevetést hallatva újra felállt.

– De mi kitéptük belőle a fess asszonyát! Negyedmagammal cibáltuk, húztuk, amíg ki nem szakadt! Megszabadítottuk tőle! Kinn van, oda van már, mind oda van, az enyém is... Ki kell tépni, mind! Nincs már több asszony, nincs, nincs...

Biccentgetve bukott előre a feje, s gyászba borult arcán komótosan peregtek a könnyek.

Messze mögötte ekkor felbukkant Kapitány az ügyeletes, éjszakára beosztott segédorvos kíséretében.

– Ideje ágyba menni, hadnagy úr! – recsegte a doktor erőszakolt szigorúsággal.

A beteg felemelte a fejét, és értetlenül bámult az idegen arcba. Amikor a doktor emelt hangon megismételte a felszólítást, a szeme kigyúlt, és meglepő nyájassággal bólogatni kezdett.

– Mennünk kell, hogyne, természetesen! – biccentgetett, és ismételte. – Menni, menni! Mindnyájunknak el kell menni! Aki nem megy, az gyáva, aljas féreg. Nem értitek?! Most a hős a divat! A fess Dillnének is hős kellett az új kalapjához! Értitek? Ezért kellett Dillnek oda szépen kivinnie az agyvelejét... Neked is oda kell menned... neked is... neked is... Odamened, hogy meghalj. Belesarkantyúzzanak, beletaposanak az agyadba... Az asszonyok meg nézik fessen, mert most ez a divat...

Girhes testét fáradtságosan egyenesre tornázta a pad támlájára támaszkodva, s körbenézett kérdően, várva a hozzászólásokat.

– Nem szomorú ez? – folytatta aztán halkán. Majd felcsattanó hangon, ordítva, a kertet betöltve, ahogy a düh szélárama hirtelen újra elkapta: – Hát nem csalás ez? Csalás, árulás! Bicskás voltam én? Briganti? Nem kellett neki úgy, a zongora mellett... Gyöngegségre vágyott, figyelmességre... Szelídségre... eleinte! Aztán fordult a divat, és gyilkossá kellett vedleni! Érted?

Ellépett az orvostól, tántorogva lépett kettőt, és a hangja panaszosra bágyadt, amely összeszorult torokból, részeges dűnyögésként bőfög elő.

– Az enyém is fess volt, persze... Egyetlen könyvet sem hullatott... Vártam, csak egyre vártam, hogy mikor kezd kiabálni, mikor fog kérni, ráncigálni, lecibálni a vagonról, könyörögni, hogy ne menjek a többiekkel a halálba, legyen inkább gyáva, maradjak vele! De nem merte... Vagy eszébe se jutott? Egyik se merte, egy sem akadt, mindegyik csak fess akart lenni... Az enyém is! Az enyém... Intett a kendőjével, mint a többi...

Rángatózó, vonagló karját a magasba küldte, ahogy biblikus megpróbálták hívják tanúnak az eget.

– Szeretnéd tudni, hogy mi volt a legborzasztóbb? – suttogetta közvetlenül Filozófusnak. – A csalódás... Induláskor. Nem a háború! A háború pontosan olyan, amilyennek lennie kell. Elámultál, kiskomám, hogy embertelen? Ugyan...! Csak az indulás tartogatott meglepetést! Az asszonyok kegyetlensége, az bizony váratlanul hatott! Tudtak mosolyogni, tudtak rózsát hinteni: adták a férjeiket, adták a fiaikat, akiket ezerszer ágyba fektettek, betakargattak, megsimogattak... Akiket önmagukból felépítettek... Ez volt ám a csuda meglepetés! És nemcsak odaadtak, hanem egyenesen küldtek! Harcba küldtek, mert röstellték volna, ha ott állnak hős nélkül... Vagy tán mentünk volna, ha ők nem küldenek? Gondolod? Faggasd csak ki akár a legostobább parasztleányt, akár a legiskolázottabb polgárfiút, miért szeretnének odakünn érdemt szerezni, mielőtt szabadságra engedik őket? Mert a babája úgy jobban szereti, az asszonyok jobban odafordulnak hozzá, mert az a medália valóságos kampócska, amivel horgászni lehet a fehérszépben... Ezért, csakis ezért! Az asszonyok küldtek minket! A generálisok csak tehetetlenül hadonászhattak volna, ha az asszonyok nem engedik vagonokba hajtani a férfiakat, ha azt kiabálták volna, hogy ránk se néznek többé, ha gyilkosokká leszünk! Ha szent esküvést fogadnak, hogy nem hálnak többé olyan férfival, aki koponyáját hasít, agyonlő, agyonszúr... Ki az,

